

Sheetal Raut: Etihasad Mahilanche Sthan: Etihadik Awlokan

ISBN 978-81-939083-4-1

भारतीय राजकारण

संपादन
डॉ. अनिल विश्वास

टिआरा पब्लिकेशन्स

ISBN 978-81-939083-4-1

भारतीय राजकारण

भारतीय राजकारणावरील विविध शाखांच्या अध्यापकांनी
घेतलेल्या संशोधनपर लेखांचा संपादित ग्रंथ

संपादन
डॉ. अनिल विश्वास

टिआरा पब्लिकेशन्स

दशभूजा गणेश मंदिरागागे, पौड रोड,
कोथरूड, पुणे ४११०२९
tiarapublication@rediffmail.com

मूल्य दोनशे रुपये

- ☐ ISBN 978-81-939083-4-1
- ☐ भारतीय राजकारण
Bhartiya Rajkaran
- ☐ संपादन
डॉ. अनिल विश्वास
- ☐ || सर्व हक्क सुरक्षित
- ☐ प्रथमावृत्ती १ ऑगस्ट, २०१९
- ☐ प्रकाशन क्र. २४
- ☐ प्रती ५००
- ☐ आकार डेमी
- ☐ प्रकाशक
टिआरा पब्लिकेशन्स
दशभूजा गणेश मंदिरागागे, पौड रोड,
कोथरुड, पुणे ४११०२९
tiarapublication@rediffmail.com
- ☐ मूल्य २०० रुपये

(या ग्रंथात प्रकाशित विचार हे त्या त्या मान्यवरांचे असून त्या मतांशी संपादक, प्रकाशक किंवा मुद्रक सहमत असतीलच असे नाही.)

अनुक्रमणिका

	संपादकीय, अनुक्रमणिका		3-5
1	भारतातील लोकशाही	प्रा. रेखा वाठ	6-8
2	जागतिक राजकारणाची बदलती पद्धत	डॉ. अभय रानडे	9-12
3	राजकीय पक्षांची भूमिका	प्रा. एन.आर. ठवळे	13-15
4	सत्तासंघर्षात पक्षाची बदलती भूमिका	डॉ. संजय वानखडे	16-20
5	भारत-चीन संबंध — एक अभ्यास	प्रा. डी.एस. पाटील	21-23
6	राजकारणातील राजकीय पक्षांचे बदलते स्वरूप	डॉ. सावित्री सनागळे	24-26
7	सत्तातरांचे बदलते स्वरूप विश्लेषणात्मक अध्ययन	प्रा.सरोज लखदिवे	27-29
8	भारतीय राजकारण आणि राजकीय पक्ष	प्रा. डॉ. सुशीला डाबरे	30-32
9	राजकारणात प्रादेशिक पक्षांचे महत्त्व: एक अध्ययन	प्रा. नीळकंठ नरुले	33-35
10	यवतमाळातील सामाजिक समस्या व उपाय	प्रा. प्रशांत जवादे	36-38
11	महाराष्ट्राच्या राजकारणात वंचित बहुजन आघाडी	डॉ. संदेश सामटकर	39-41
12	बदलत्या परराष्ट्र धोरणाचा जागतिक राजकारणावर झालेला परिणाम	डॉ. कैलाश नेमाडे	42-44
13	राजकारणात नैतिक मापदंडाची पायमल्ली	डॉ. एस. एम. टाकळे	45-49
14	आपल्या देशापुढील परराष्ट्र धोरणाची आव्हाने	डॉ. गिरीश साळवे	50-52
15	परराष्ट्र धोरण आणि आपली भूमिका	डॉ. डी.एम. चव्हाण	53-55
16	विविध राजकीय पक्षांची बदलती भूमिका — एक दृष्टिक्षेप	प्रा. डॉ. पांडुरंग इंगळे	56-57
17	राजकारण आणि भारतीय राजकीय पक्षांचे बदलते स्वरूप	प्रा. दमयंती वाळके	58-59
18	इतिहासात महिलांचे स्थान : ऐतिहासिक अवलोकन	प्रा. शीतल राऊत	60-63
19	राजकीय पक्षांची बदलती भूमिका व परिणाम	प्रा. माणिकराव पवार	64-65
20	भारतीय राजकारण आणि भारतीय राजकीय पक्षांची बदलती पद्धत	प्रा.स्नेहल खांडेकर	66-68
21	राज्याच्या लोकशाहीत पक्षाची बदलती कार्यपद्धती	प्रा. डॉ. संजय बनसोडे	69-70
22	भारतीय संविधान	डॉ. वेद पतकी	71-74
23	भूतपूर्व पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग	डॉ. वीर मांडवकर	75-77
24	राजकीय पक्षांचे सत्तास्वार्थ	प्रा.डॉ. वैदेही सामरा	78-83

इतिहासात महिलांचे स्थान : ऐतिहासिक अवलोकन

प्रा. शीतल राऊत

ठंदिरा महाविद्यालय, कळंब, जि. यवतमाळ

प्रस्तावना

भारताच्या एकुण लोकसंख्येत महिलांचे प्रमाण जवळजवळ अर्धे आहे. भारताच्या एकंदर सामाजीक, आर्थिक, राजकीय जडणघडणीत महिलांचा सहभाग अत्यंत महत्वाचा राहिलेला आहे. इतिहासाच्या प्रत्येक कालखंडात महिलांनी एक महत्वपूर्ण योगदान देशाच्या विकासाच्यादृष्टीने दिलेले आहे. प्राचीन भारतीय संस्कृतीतील महिलांचे स्थान ते आधुनिक काळातील महिलांचे स्थान याचा अभ्यास प्रस्तुत शोधनिबंधात करण्यात आला आहे.

प्राचीन कालखंड :-

१) आदिम काळ :-

आदिम काळात उदरनिर्वाहाच्या संदर्भात स्त्रीयांची भूमिका अत्यंत महत्वाची होती. कुल या जीवनप्रणालीत मुख्य भूमिका स्त्रियांची होती. भारतीय आदिम काळात मानव हा उपजीविकेसाठी काही शोध लावीत गेला. अग्नीच्या शोधांमुळे हिस्त्र पशूपासुन संरक्षण, थंडीपासुन निवारण आणि मुख्यत्वे शिकार, मासे वा इतर अन्न भाजणे किंवा शिजविणे हे तंत्र हस्तगत केले. शिकार टिकवणे, कातड्याचे कपडे बनविणे, अन्न शिजवणे, मडके, मातीचे भांडे, अर्थात कुंभारकाम आणि बुरूडकाम स्त्रीयांनीच सुरू केले. शेतीचेही उगमस्थान स्त्रीनेच प्रथम शोधले आहे. शेतीमुळे समाजात स्त्रीला महत्व प्राप्त झाले आहे. आदिम समाजात स्त्री ही मुक्त होती. ती स्वतःच्या विकासाबरोबरच मानवी विकासासाठी हातभार लावत होती. उत्पदनाची नवनवीन साधने ती शोधून तयार करित होती.

२) सिंधुसंस्कृतीतील स्त्रियांचे स्थान :-

सिंधुसंस्कृतीत स्त्री ही निर्बंधरहित होती, मुक्त आणि स्वतंत्र होती. सिंधुसंस्कृती सोबतच मोहेंजोदरो व हडप्पा येथील उत्खननांमध्ये गवसलेल्या अवशेषांची माहिती मिळविली असताना त्यावेळच्या आदिम जिवनाची बरीचशी कल्पना येते या काळात केशभूषा, वेशभूषा, नृत्य, संगीत, वादन, नाट्य आणि लेखन या सर्व कलाविभागातून त्यावेळच्या स्त्रीयांना भाग घेतलेला होता व आपले जीवन समृद्ध असल्याची ग्वाही दिली होती.

३) वैदिक कालीन स्त्रीजीवन :-

या काळात स्त्रीला सन्मानाने वागविले जात. सामाजिक व धार्मिक प्रसंगात ती पुरुषांच्या बरोबरीने सहभागी होत असत. सतीची चाल नव्हती. विधवांना पुनर्विवाहाचा अधिकार होता. स्त्री ही घराची सम्राज्ञी होती. मुलाप्रमाणेच मुलिवरही उपनयन संस्कार होत असे. त्यानंतर त्यांचा अभ्यास चालू होत असे. पठनाशिवाय स्वतंत्र लेखन त्या करित असत. काही निवडक विद्वान स्त्रीयांनी ऋषींचाही दर्जा प्राप्त केला होता. लोपामुद्रा, अपाला विश्ववारा सिकता, नीवावरी, घोषा इत्यादी विदुषींनी सूक्ते किंवा ऋचा रचल्याचा उल्लेख आढळतो.

स्त्री तिच्या इच्छेप्रमाणे व तिला हवे तितके शिक्षण घेऊ शकत होती. शिक्षणामुळे तिचा बौद्धिक विकास होत होता. शिक्षणामुळे कोणत्याही प्रकारचे आव्हान स्वीकारण्यासाठी ती समर्थ बनत असे. तत्त्वज्ञ शिक्षक, वादविवादकुशल म्हणून स्त्रियांना नाव मिळविले होते. पण हे प्रमाण फारच कमी होते.

४) उत्तर वैदिक काळात महिलांचे स्थान :-

वैदिक काळपैक्ष या काळातील स्त्रीच्या स्वातंत्र्यावर अनेक बंधने आलेली दिसतात. गार्गी, मैत्रेयी ह्या पुरुषांच्या बरोबरीने वाद - विवाद करणाऱ्या स्त्रीयांचा अपवाद सोडलातर या काळात स्त्री स्वातंत्र्यावर मर्यादा आल्या. युद्धभूमीतही प्राचीन भारतीय स्त्रियांनी शौर्य गाजविले असल्याचे प्राचीन वाङ्मयान उल्लेख आढळतात. विश्वामित्र या स्त्रीच्या युद्धात अश्वीने पायाची शस्त्रक्रीया आश्वीनी ऋषींनी केल्याचा उल्लेख ऋग्वेद वाङ्मयात आढळतो. इंद्रसेन मुदगलानी हिने युद्धात आपल्या पतीचे सारथ्य केले. तर नरकासुराच्या वधात सत्यभामेने श्रीकृष्णाला मदत केल्याचे सर्वश्रुत आहेच. कैकयीने दशरथाला युद्धात मदत करून वरप्राप्ती करून घेतल्याची गोष्टही प्रसिद्ध आहे. ऋग्वेदकाळानंतर स्त्रियांचे कार्यक्षेत्र मात्र मर्यादित होत गेले. पतीच्या आणि पुत्राच्या आधारेनेच स्त्री जगू शकेल तोच तिचे संरक्षण करू शकतील अशीच धारणा तत्कालीन समाजाने करून घेतली.

५) बौद्धकालीन स्त्रियांचे स्थान :-